

forræderne«, der altid burde have gjort noget andet, d.v.s. ophørt med at være socialdemokrater. I det hele taget skorter det ikke på bedreviden, løftede pegefingre og knyttede næver.

Med »socialismen« mener forf. altså arbejderbevægelsens organisationer, herunder sovjetstaten; korrekt socialisme er som oftest den politik, bolsjevikkerne og deres tilhængere i Komintern stod for. Der er her en mængde fundamentale problemer, der ikke behandles. I hvilken forstand var således bolsjevikernes magterobring en »socialistisk revolution«? Hvad menes der med begreber som »socialistisk økonomi« og »opbygningen af socialismen«? Disse ting er tilsyneladende helt ukomplicerede for forf., der aldrig diskuterer, hverken hvad bolsjevikkerne eller de selv forstår herved. Fremstillingen af bolsjevikernes økonomiske politik efter magtovertagelsen er, for at sige det mildt, mangelfuld (s. 127-130).

I forordet erklæres det, at det bolsjevikiske regimes *udvikling* vil blive behandlet, men det bliver ved erklæringen. Der er meget om de velkendte stridigheder blandt bolsjevikførerne på topplan, men næsten intet om udviklingen i selve det politiske system og heller intet om den sociale udvikling, levevilkårene og arbejdsforholdene. Som afslutning på kapitlet om Sovjetunionen i 1930'erne er der nogle få linier om, at det politiske tyngdepunkt havde forskubbet sig, og at der var blevet skabt en privilegeret og udbytende klasse (s. 217 f.). Men hvordan noget sådant kunne ske i et »socialistisk« samfund søges ikke forklaret. Selve begrebet »stalinisme« nævnes ikke, og den i den internationale forskning standende debat om dette fænomen og dets opkomst glimrer ligeledes ved sit fravær. Fremragende værker som Moshe Lewins, Stephen Cohens og Richard Lorenz' (der alle figurerer i litteraturfortegnelsen) har ikke sat sig noget spor.

Bogen sigter bl. a. på at blive anvendt i universitetsundervisningen. Som tidligere nævnt vil den også skabe forståelse for »klassekampen«. Hvordan forenes disse to mål? Ud fra en faglig/videnskabelig betragtning er det en hovedsvaghed ved fremstillingen, at den ikke »problematiserer« de behandlede begivenheder, d.v.s. ikke gør opmærksom på hvor problemer og tyngdepunkter i forskningen findes. Men dette hænger vel sammen med, at en håndbog i klassekamp ikke må stille for mange spørgsmål; herved ville det politiske formål jo forskertses. Alligevel skulle man synes, at et så væsentligt spørgsmål som årsagerne til, at det af den korrekt analyserende og handlende Lenin skabte styre udviklede sig til Stalins åbne, terroristiske diktatur over hele den sovjetiske befolkning inklusive arbejderklassen, var værd at beskæftige sig med. Dette så meget mere, som den forestilling gennemsyrrer bogen, at man ved korrekt analyse kan afstikke en korrekt politik, der kan føre udviklingen i den ønskede retning.

Den historieopfattelse, der ligger til grund for fremstillingen, er, at historiens drivkraft er organiserede bevægelser og disciplinerede partier i besiddelse af en rigtig, d.v.s. leninistisk, teori. Historiske forandringer opfattes nærmest som et viljesspørgsmål. Det er det historiesyn, Stalin knæsatte i Sovjetunionen, og som fandt sit rammende udtryk i formlen: Der er ingen fæstning, bolsjevikkerne ikke kan storme! At sådanne forestillinger skulle have noget at gøre med historisk *materialisme* er ikke umiddelbart indlysende. At det har noget at gøre med historisk *moralisme* og voluntarisme ligger derimod lige for.

Bent Jensen

Ole Nørgaard og Søren Riishøj (red.): Østeuropa. En politisk-økonomisk introduktion. København, SP-forlag 1978. 448 s. 68,- kr. Ill.

Forf. har villet skrive en bog om især de indenrigspolitiske forhold i de østeuropæiske stater inklusive Sovjetunionen, en bog der henvender sig til den forudsætningsløse læser.

Bortset fra at behandle alle østeuropæiske lande minus Albanien er der et indledende kapitel om indfaldsvinkler ved studiet af Østeuropa og et afsluttende kapitel om udviklingen i den verdenskommunistiske bevægelse med hovedvægten på tiden efter II Verdenskrig. Bogen er tillige forsynet med diverse registre og fortegnelser over de kort og tabeller, der støtter teksten. Hvert afsnit er forsynet med en litteraturliste.

Redaktørerne er selv klar over, at bogen har fået et noget uensartet præg, fordi de forskellige forfattere har haft frihed m.h.t. indhold og tendens i artiklerne. Alt i alt får man dog som regel god og sober oplysning og det til en rørende billig pris.

Hvis man særligt skulle fremhæve et af kapitlerne, må det blive Jens Jørgen Jensens om DDR, der udmærker sig ved sin klare fremstillingsform og disposition. Men også Svend Terkelsens mere journalistiske skitse om Polen gør læseren klog på dette lands nyeste udvikling og problemer. Det kapitel, der til gengæld mest ægger til kritik er Ole Nørgaards fremstilling af Sovjetunionen, i øvrigt et af de største kapitler i bogen. Her skal kun peges på nogle af de uklarheder og tvivlsomme postulater, det indeholder sammen med i øvrigt mange oplysende og kyndige beskrivelser af det sovjetiske samfund.

Forf. synes at betragte »historiske omstændigheder« som noget, man (i dette tilfælde Sovjetunionen) skal frigøre sig fra. Stalinismen opfattes som et resultat af historiske omstændigheder plus Stalins person. Bolsjevikernes doktriner er derimod ikke nogen historisk omstændighed, de nævnes end ikke. Derimod opfattes tvangskollektiviseringen af landbruget som en historisk omstændighed, og ikke som det det var: en bevidst gennemført politik.

Hvis man vil forstå Sovjetunionen af idag, skal man ifølge Ole Nørgaard tage »den sovjetiske selvforståelse« som udgangspunkt »og acceptere den som en del af grundlaget for den politik, der føres« (s. 57). Det er ikke helt klart, hvorfor det skulle forholde sig sådan, og det fremstår blot som et uargumenteret postulat, der rejser en række spørgsmål. Det samme gælder forf.s opfattelse af, at man ikke skal undersøge tilstanden idag, men derimod *tendensen* i udviklingen, fordi »socialismen« ikke er en statisk tilstand, men en proces (s. 58). Men det ville jo betyde, at man afskar sig fra at opnå viden om den aktuelle situation, og at enhver beskrivelse ville kunne afvises med henvisning til, at »tendensen« er sådan og sådan. Ville forf. udstede samme anvisning ved studiet af andre samfund? For alle samfund er jo udtryk for en proces, ingen er statiske.

M.h.t. det politiske system virker det forløffende, når forf. om Den øverste Sovjet skriver, at den mødes »ret hyppigt – to gange om året« à 2–5 dage. Det er faktisk ikke ret hyppigt for statens øverste lovgivende organ. At *alle* forslag *altid* vedtages enstemmigt nævner forf. derimod intet om. Det ville svække hans opfattelse af, at det ikke er et betydningsløst organ, men i flere henseender virker som vestlige lovgivende forsamlinger (s. 65). Lidt senere oplyser forf. imidlertid selv, at det er det kommunistiske parti, der har »beslutningsmonopol«, og at alle centrale poster i samfundet er besat med partimedlemmer (s. 69). Nørgaard finder dog, at det politiske system »stadigvæk er behæftet med mange fejl og mangler« (s. 72), men disse mangler omfatter vist ikke mangelen på retten til at organisere sig. Da staten ifølge forfatningen skal sikre alle arbejde, kan den »selvsagt« ikke sikre f. eks. ret til strejke, selv om noget sådant i øvrigt ikke direkte er forbudt. Denne konflikt er »reel og uløselig«. Ifølge forf. er det »selve den marxistisk-socialistiske samfundsopfattelse«, der sætter en række begrænsninger for de reelle rettigheder (s. 75–76). Det er sjældent at se en sådan opfattelse udtrykt så klart og entydigt.

Ved et evt. nyt oplag burde de mange stave- og trykfejl fjernes. De findes både i teksten og i forfatternavne og titler i litteraturlisterne.

Bent Jensen